Tadeusz Knut

Analiza egzegetyczna wypowiedzi św. Pawła Apostoła „jeden drugiego brzemiona noście” (Ga 6,2) w kontekście Ga 6,1–5

Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie 23, 43-54

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

STUDIA Koszalińsko-Kołobrzeskie
2016 nr 23
DOI: 10.18276/skk.2016.23-03

Tadeusz Knut[1]

ANALIZA EGZEGETYCZNA WYPOWIEDZI ŚW. PAWŁA APOSTOŁA „JEDEN DRUGIEGO BRZEMIONA NOŚCIE" (GA 6,2) W KONTEKŚCIE GA 6,1–5

Wstęp

List do Galatów należy do tzw. Wielkich listów św. Pawła, nie dzięki objętości, bo ma zaledwie sześć rozdziałów, lecz dzięki autoportretowi, jaki autor ukazuje w swoim liście. List ten jest najbardziej biograficzny ze wszystkich pozostałych pism Nowego Testamentu. Ukazuje wiele szczegółów z życia Apostoła oraz trudności związane z rozwojem młodego chrześcijaństwa w Galacji[2].

Dla lepszego odczytania treści Ga 6,2 zostaną podane zagadnienia ogólne związane z listem. Do gmin chrześcijańskich w Galacji przybyli z Jerozolimy judeochrześcijanie, którzy zaczęli nawróconym z pogaństwa neofitom głosić, że zbawienia dostąpią tylko wtedy, gdy dadzą się obrzezać i będą przestrzegać przepisów Prawa Mojżeszowego. Judaizantes, którzy siali zamęt i fałszowali Ewangelię Chrystusową (por. Ga 1,7;5,10), by łatwiej znaleźć posłuch, pomniejszali apostolską godność, autorytet Pawła. Głosili, że nie należy on do grona Dwunastu oraz że jego Ewangelia nie jest Ewangelią Chrystusa[3].

Przypuszczalnie owymi pseudoapostołami byli przedstawiciele pregnozy, kierunku przygotowującego do prawdziwej gnozy[4]. Czas powstania listu jest przedmiotem dyskusji. Chodzi głównie o adresatów. Jeśli są nimi mieszkańcy Galacji jako prowincji rzymskiej, to list powstał w Antiochii przed soborem jerozolimskim 49 r. Jeśli zaś adresatami są wierni zamieszkujący właściwą Galację, to list powstał później. Większość egzegetów

---

1 Ks. mgr lic. Tadeusz Knut, ur. 1960, mgr lic. teol.; proboszcz parafii pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Wierzchucinie; adres do korespondencji: 84–113 Wierzchucino ul. Abrahama 18, e-mail: tknut@pelplin.opoka.org.pl.

2 Edward Szymanek, „List do Galatów", w: *Pismo Święte Nowego Testamentu* t. 6, cz. 2, red. Eugeniusz Dąbrowski, Feliks Gryglewicz (Poznań–Warszawa: Pallottinum, 1978), 17; Edward Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu* (Poznań: Pallottinum, 1990), 326; Joseph A. Fitzmyer, „List Do Galatów", w: *Katolicki komentarz biblijny* (Warszawa: Vocatio, 2004), 1370–1371.

3 Szymanek, *Wykład Pisma Świętego*, 326–327.

4 Tomasz Jelonek, *Święty Paweł i jego listy* (Kraków: Krakowski Zespół Biblistów, 1992), 22.

opowiada się za Galacją właściwą, którą odwiedził Paweł w czasie drugiej i trzeciej podróży misyjnej. P. Łabuda zwraca uwagę na wzmiankę z Ga 2,10, iż apostołowie przypominali Pawłowi, że w trakcie misji należy pamiętać o ubogich. W 1 Kor 16,1 Paweł daje wskazówki w sprawie zbiórki dla ubogich i poleca, by Koryntianie postępowali tak, jak on to polecił czynić Kościołowi w Galacji. Tak więc można przyjąć, że List do Galatów powstał w Efezie przed Pierwszym Listem do Koryntian, między latem 52 r. a wiosną 54 r.[5]

Autorstwo listu do Galatów jako Pawłowe nie jest przez nikogo kwestionowane[6]. Głównym tematem listu jest apologia apostolatu Pawła oraz nauka o usprawiedliwieniu przez wiarę. Dla umiejscowienia Ga 6,2 warto przedstawić strukturę całego listu, która przedstawia się następująco[7]:

Adres (1,1–5)
Teza naczelna o prawdziwości i jedyności Ewangelii Chrystusowej (1,6–9)
Dowody historyczne prawdziwości Ewangelii głoszonej przez Pawła (1,10–2,21)
Dowody biblijne prawdziwości Ewangelii (3,1–4,31)
Ewangelia Pawła – Ewangelią wolności (5,1–6,10)
Zakończenie z własnoręcznym dopiskiem (6,11–18)

---

5 Piotr Łabuda, „Listy św. Pawła Apostoła, cz. IV. List do Galatów", w: *Krąg biblijny. Materiały dla duszpasterzy, animatorów i wszystkich, którzy pragną czytać Pismo Święte*, Zeszyt spotkań 20, red. Piotr Łabuda et al. (Tarnów: Biblos, 2012), 181. Związek tematyczny listu do Galatów z listem do Rzymian suponuje powstanie ich w niewielkiej odległości czasowej od siebie. Widoczne także podobieństwo z 2 Kor 10–13 ukazujące apologię apostolską Pawła pozwala określić, że list powstał krótko po 2 Kor, czyli późną jesienią 57 r. w Macedonii; zob. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego*, 327–328. Uzasadnienie, że Ga powstał jesienią 57 r. w Macedonii podaje E. Szymanek, cytując monografię Udo Borse, *Der Standort des Galaterbriefes* (Köln, 1972), 29; zob. Fitzmyer, „List Do Galatów", 1371.

6 Łabuda, „Listy św. Pawła Apostoła, cz. IV. List do Galatów", 177; Szymanek, „List do Galatów", 29–30; Hugolin Langkammer, *Metodologia Nowego Testamentu* (Opole: Wydawnictwo Św. Krzyża, 1991), 65.

7 Szymanek, „List do Galatów", 36; Jelonek, *Święty Paweł i jego listy*, 24. Warto zwrócić uwagę na inne podziały Ga, które już poprzez sam tytuł rozdziału określają problem Ga 6,2; np. E. Szymanek proponuje podział: Ewangelia Pawłowa, Ewangelia wolności (5,1–6,10); szczegółowe wskazania praktyczne (6,1–10). Wilfrid Harrington, *Klucz do Biblii* (Warszawa: Pax, 1984), 452 ujmuje (4,12–6,10) jako napomnienia. Eugeniusz Dąbrowski, *Prologomena do Nowego Testamentu* (Poznań: Księgarnia Św. Wojciecha, 1960), 296 dzieli list na część dydaktyczną (1,6–4,31) oraz część praktyczną (5,1–6,18), gdzie umiejscawia zachętę do ćwiczenia się w miłości braterskiej i czynienia dobra (5,13–6,10). Hugolin Langkammer, *Wprowadzenie do Ksiąg Nowego Testamentu* (Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 1990), 152 dzieli list na 3 części: historyczną (1,11–2,14), dogmatyczną (2,15–5,12), parenetyczną (5,13–6,10) – realizowanie wolności w chrześcijańskim postępowaniu. Paolo Crivellaro, *Dzieje Apostolskie oraz Listy i Apokalipsa* (Paris: Editions du Dialogue, 1982), 193, proponuje następujący podział: Wprowadzenie: Jedna jest tylko Ewangelia (1,1–10). I część: Paweł Apostoł Chrystusa (1,11–2,21). II część doktrynalna: wiara a Prawo (3–4). III część zachęcająca: wolność a miłość (5,1–6,10), w tym budowanie wspólnoty (6,1–10). Zakończenie: Krzyż Chrystusa i nowy świat (6,11–18). Fitzmyer, „List Do Galatów", 1373, podaje następujący podział: wprowadzenia (1,1–11); historia powołania Pawła do głoszenia Ewangelii (1,12-2,14); przedstawienie Pawłowej Ewangelii (2,15–21); w Bożym planie ludzkość jest zbawiona przez wiarę, nie przez Prawo (3,1–4,31); część napominająca (5,1–6,10); (A) Rada: Brońcie wolności otrzymanej w Chrystusie (5,1–12); (B) Ostrzeżenie: Żyjcie nie według ciała, lecz według Ducha (5,13–26); (C) Wskazówka: Właściwy sposób korzystania z chrześcijańskiej wolności (6,1–10). Łabuda, „Listy św. Pawła Apostoła, cz. IV. List do Galatów", 184, proponuje podział: Prolog (1,1–10); cz. I historyczno-apologetyczna: Paweł apostołem głoszącym Ewangelię Chrystusa (1,11–2,21); cz. II doktrynalna: Zgodność Ewangelii Pawła z obietnicami Starego Przymierza (3,1–4,31); cz. III parenetyczna: Ewangelia Pawła – Ewangelią wolności (5,1–6,10).

1. Tłumaczenie Ga 6,2

Ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε καὶ οὕτως ἀναπληρώσετε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ[8]

BT: Jeden drugiego brzemiona noście i tak wypełnijcie prawo Chrystusowe[9].

BP: Dźwigajcie jedni drugich ciężary, a w ten sposób wypełnicie prawo Chrystusowe[10].

S. Kowalski: Jeden drugiego brzemiona noście, a tak wypełnicie prawo Chrystusowe[11].

E. Dąbrowski: Jeden drugiego brzemiona dźwigajcie, a tak wypełnicie zakon Chrystusowy[12].

K. Romaniuk: Innych ciężary dźwigajcie i wtedy wypełnicie prawo Chrystusowe[13].

PŚS i NT (Edycja Paulińska): Jedni drugim noście brzemiona, a tak wypełnicie prawo Chrystusa[14].

Grecko-polski Nowy Testament wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi: Jedni drugich ciężary noście i tak wypełnicie prawo Pomazańca[15].

Tłumaczenie własne: Innych ciężary dźwigajcie i wtedy wypełnicie prawo Chrystusowe.

Krytyka tekstu

W polskim tekście BT (wypełnijcie), BP (wypełnicie), można już zauważyć różnice w tłumaczeniu słowa (ἀναπληρώσετε). Kodeksy, które opowiadają się za czasem przyszłym (ἀναπληρώσετε) oraz za imperatywem aoristi (ἀναπληρώσατε) zostaną podane dosłownie za aparatem krytycznym w The Greek New Testament[16].

(ἀναπληρώσετε): B G 1962 2495 it $^{ar,d, dem, e, f, g, t, x,z}$ vg, syr ^{p,pal}, cop $^{sa, bo}$ goth eth Marcion, Tertullian, Cyprian, Asterius$^{acc\ to\ Photius}$, Ambrosiaster, Victorinus – Rome, Basil ^{½} Orosius, Jerome, Augustine, Marcus Proclus Theodoret

(ἀναπληρώσατε): א A C D^{gr} K P ψ 0122
33 81 88 104 181 326 330
436 451 614 629 630 1241
1739 1877 1881 1985 2127
2492 Byz Lect syr ^{h} arm

---

8 Kurt Aland, red. *The Greek New Testament* (Stuttgart, 1975), 661.

9 Felicjan Kłoniecki, „List do Galatów", w: *Biblia Tysiąclecia* (Poznań: Pallottinum, 2003), 1322.

10 Edward Szymanek, „List do Galatów". W: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami. Biblia poznańska*, t. 3 (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1975), 452. Takie samo tłumaczenie podaje E. Szymanek w swoim komentarzu do Galatów, 113.

11 Seweryn Kowalski, „List do Galatów", w: *Pismo Święte Nowego Testamentu*, tłum. Seweryn Kowalski (Warszawa: Pax, 1979), 338.

12 Eugeniusz Dąbrowski, *Pismo Święte Nowego Testamentu* (Poznań–Warszawa–Lublin: Księgarnia św. Wojciecha, 1960), 542.

13 Kazimierz Romaniuk, *Pismo Święte Nowego Testamentu* (Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1976), 432.

14 „List do Galatów", w: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* (Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 2008), 2543.

15 „List do Galatów", w: *Grecko-polski Nowy Testament wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi*, tłum. Remigiusz Popowski, Michał Wojciechowski (Warszawa: Vocatio, 1994), 900.

16 Aland, *The Greek New Testament*, 661.

Clement Ephraem Athanasius
Didymus Chrysostom Euthalius
Therdoret John – Damascus
(ἀποπληρώσετε): P[46]

F. Mussner stwierdza, że kodeksy, które zamiast (ἀναπληρώσετε) futurum posiadają imperatyw (ἀναπληρώσατε), powstały z upodobnienia się do poprzedzającego imperatywu (βαστάζετε). Przez taki jednak układ nie zauważa się ścisłego związku istniejącego między 2a i 2b[17]. Połączenie imperatywu z και i czasu przyszłego wyraża stosunek kondycjonalny. Należałoby więc całemu wierszowi nadać zastępujące brzmienie: „Bo gdy nawzajem brzemiona nosić będziecie, wypełnicie w ten sposób prawo Chrystusowe"[18] (por. G. Schneider)[19]; H. Hübner[20]. L. Rückert proponuje futurum. Dodaje, że rękopisy greckie mogły powstać przez celową lub niezamierzona zmianę jednej litery oraz że zwrot „i tak będziecie" bardziej odpowiada niż imperatyw[21]. F. Sieffert daje pierwszeństwo czasowi przyszłemu, który przez konformację z poprzedzającym imperatywem łatwo mógł zostać zmieniony[22]. Za imperatywem opowiada się M. Lagrange i stwierdza, że (ἀναπληρώσατε) imperatyw czyni tekst bardziej ekspresywnym oraz daje większą pewność wypełnienia, co można zauważyć w porównaniu ze słowem πληροῦν[23], E. Burton stwierdza, że przewaga futurum świadczy na korzyść imperatywu oraz że futurum prawdopodobnie powstało przez naturalną tendencję odwrócenia drugiego imperatywu[24]. Opinia egzegetów jest więc podzielona. Osobiście opowiadam się za futurum, chociażby z tego względu, że ἀναπληρώσετε występuje w części parenetycznej listu, która bardziej uwidacznia zachętę, upomnienie braterskie niż nakaz.

Analiza literacka

Z punktu widzenia literackiego list nie oddaje pełni umiejętności, talentu pisarskiego Pawła. Treścią podobny jest do Listu do Rzymian, formą natomiast nie dorównuje mu. Świadczą o tym potknięcia stylistyczne i słowne[25]. List był dyktowany sekretarzowi, Paweł natomiast własnoręcznie napisał zakończenie. Trzeba wziąć pod uwagę ówczesną technikę pisania, malowania liter. Miało to niewątpliwie duży wpływ na styl, o czym świadczą urwane zdania zakończone w innej składni[26]. Styl, język listu i forma są greckie.

---

17 Franz Mussner, „Der Galaterbrief", w: *Herders Theologisches Kommentar zum Neuen Testament*, t. 9, red. Alfred Wikenhauser, Anton Vögtle, Rudolf Schnackenburg (Leipzig, 1974), 399.

18 Mussner, „Der Galaterbrief", 399.

19 Gerhard Schneider, *Der Brief an die Galater* (Düsseldorf: Patmos, 1964), 144.

20 Hans Hübner, „πληρόω", w: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. 2, red. Horst Bals, Gerhard Schneider (Stuttgart: Kohlhamer, 1981), 258.

21 Leopold Immanuel Rückert, *Commentar über den Brief Pauli an die Galater* (Leipzig: Köhler, 1833), 270.

22 Friedrich Sieffert, „Der Brief an die Galater", w: *Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neuen Testament,* t.7, red. Heinrich Meyer (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1899), 333.

23 Marie-Joseph Lagrange, *Saint Paul-Epître aux Galates* (Paris: Jean Gabalda; 4th Edition, 1942), 156.

24 Ernest deWitt Burton, *The Epistle to the Galatians* (Edinburgh: Clark, 1964), 330.

25 Szymanek, „List do Galatów", 17.

26 Jelonek, *Święty Paweł i jego listy*, 24.

Uwidacznia się także mentalność semicka oparta na ST. Cały list jest bardzo dynamiczny, ukazujący bogatą osobowość Apostoła[27]. Zauważyć można różne gatunki epistolarne, a więc: list w pełnym znaczeniu jako pismo przełożonego Kościoła, autobiografia, pismo napominające (przyjacielskie) – związane z serdecznym uczuciem. Ton listu ma charakter polemiczny[28]. Przedstawiona powyżej analiza jest nieodzowna, ponieważ pozwala głębiej wczytać się w parenezę wypowiedzi Pawła: „Jeden drugiego brzemiona noście" (Ga 6,2). Wiersz drugi jest przedłużeniem parenezy, która występuje w katalogu uczynków wywodzących się z ciała oraz ducha (Ga 5, 19–23)[29]. Warto zauważyć, że pareneza Ga 6,2 występuje w kontekście wolności i miłości – owocami ducha, którymi powinien żyć prawdziwy chrześcijanin. Występujące obok siebie te dwie parenezy powodują wzmocnienie wypowiedzi Pawła Ga 6,2. Ponadto wyrażenie „postępujmy zgodnie ze wskazaniami Ducha"(Ga 5,25) wyraźnie koreluje z terminem ἀναπληρώσετε (Ga 6,2).

Analiza egzegetyczna

Przeprowadzając analizę egzegetyczną wypowiedzi Pawła „Jeden drugiego brzemiona noście" (Ga 6,2), nie można pominąć wiersza poprzedzającego (Ga 6,1), ponieważ w. 2 jest asyndetycznie przyłączony do wiersza poprzedzającego[30].

Analiza Ga 6,1 pozwoli bliżej określić znaczenie słowa το βάρος. Ga 6,1: „Bracia (Ἀδελφοί), a jeśli ktoś (ἄνθρωπος) niebacznie popełni (προλημφθῇ) jakieś wykroczenie (ἔν τινι παραπτώματι), wówczas obdarzeni łaską Ducha, sprowadźcie takiego na prawą drogę w duchu łagodności (ἐν πνεύματι πραΰτητος). Uważaj jednak, byś sam nie uległ pokusie".

Termin (Ἀδελφοί) ukazuje osobistą więź Pawła ze wspólnotą w Galacji, zaś ἄνθρῶ πος to każdy wierny tej wspólnoty (por. Schlier). Czasownik προλαμβανεσθαι w stronie aktywnej dosłownie oznacza: pochwycić, napotkać, złapać na gorącym uczynku przez kogoś innego lub być niespodziewanie przez grzech zaskoczonym. Oba ujęcia są gramatycznie możliwe[31]. Termin παραπτώμα oznacza jednorazowe potknięcie, wykroczenie, grzech (por. Mt 6,14–15; Mk 11,25; Rz 4,25; 2 Kor 5,19; Ef 1,7; 2,1.5; Kol 2,13)[32]. Słowo παραπτώμα odnosi się do grzechu jednostkowego, dlatego odróżnia go Apostoł od brzemion, które cechują się trwałością[33]. Grzech ten mógł polegać na odstępstwie pod wpływem judaizantes[34]. Wspólnota chrześcijańska ma w duchu łagodności (Ga 5,23 por. 5,26) swego brata, który zbłądził, sprowadzić na właściwą drogę. Nawrócenie więc brata jest sprawą całej gminy, tych, którzy „pozostają pod wpływem Ducha" (Ga 6,1).

---

27 Szymanek, „List do Galatów", 18.

28 Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, 326.

29 Langkammer, *Metodologia Nowego Testamentu*, 102; Kazimierz Romaniuk, „Niektóre pouczenia moralne i sposób ich uzasadnienia w pismach św. Pawła", *Ateneum Kapłańskie* 63, 76, 373, 2 (1971): 221.

30 Mussner, „Der Galaterbrief", 398–399.

31 Mussner, „Der Galaterbrief", 396–397. Heinrich Schlier, „Der Brief an die Galater", w: *Kritisch – Exegetischer Kommentar über das Neuen Testament*, t. 7, red. Heinrich Meyer (Göttingen, 1965), 270.

32 Schlier, „Der Brief an die Galater", 270.

33 Mussner, „Der Galaterbrief", 397.

34 Szymanek, *List do Galatów*, 113.

Wszyscy powinni także osobiście dbać, badać swoje sumienie, patrzeć krytycznie na siebie, uważać, by nie zbłądzić, nie upaść, bo w każdym człowieku tkwi skłonność do grzechu[35]. Przedstawione przez Apostoła w w. 1 nawrócenie grzesznika jest przykładem noszenia brzemion innych.

Ga 6,2: „Innych (Ἀλλήλων) ciężary (τὰ βάρη) dźwigajcie i wtedy (καὶ οὕτως)[36] wypełnicie prawo Chrystusowe (τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ)". Wiersz 2 jest wezwaniem skierowanym do wszystkich, aby wzajemnie (Ἀλλήλων) nosili brzemiona. P. Burkhardt określa ten wiersz jako serce wszelkiego duszpasterstwa, które ma polegać na tym, aby wraz z grzesznikiem pochylać się nad jego grzechem. Podaje następujący obraz: jeśli podczas marszu z pełnym ekwipunkiem jakiś kolega zasłabnie, jego bagaż bierze na ramiona inny, a w razie potrzeby jemu samemu pomogą dotrzeć do celu[37]. Paweł nie podaje wprost, co jest tym bagażem, brzemieniem. Używając terminu το βάρος, ukazuje jedynie ciężar, uciążliwość dźwiganych brzemion[38]. Terminu (τὰ βάρη) nie należy rozumieć w sensie dosłownym jako zewnętrzne doświadczenie życiowe[39] czy jako wspólne finansowe brzemię będące zobowiązaniem do materialnego wsparcia Pawła i jego uczniów[40]. Interpretacje takie bowiem nie przystają do kontekstu. Kontekst wyraźnie wskazuje, że chodzi o brzemię w sensie moralnym. Brzemieniem są więc grzechy[41], w które każdy człowiek popada oraz to, co je poprzedza lub po nich następuje: pokusa, ułomności charakteru wynikające z ludzkiej słabości czy złośliwości, świadomość popełnionych błędów, wyrzuty sumienia. F. Gutjahr trafnie zaznacza, że wyrażenie τὰ βάρη jest zbyt ogólnikowe, by wszystkie pozostałe brzemiona można było wykluczyć[42].

Każdy człowiek dźwiga ciężar własnych słabości (ἀσθένεια) (por. Rz 15,1) i niedoskonałości, przewinień. Nie ma więc człowieka bez swego bagażu. Każdy niesie większy lub mniejszy ciężar, którym innym utrudnia życie[43]. Apostoł, uwzględniając tę sytuację oraz fakt, że Kościół jest wspólnotą grzeszników, zaleca swoim braciom (Ga 6,1) w wierze dobrowolną wzajemność (Ἀλλήλων)[44] w dźwiganiu ciężarów drugiego. Termin ἀλλήλων,

---

35 Mussner, „Der Galaterbrief", 397–398.

36 Greckie και ma różne znaczenie: „i", „oraz", „a zwłaszcza", „a przede wszystkim", „i to", „zatem", „jakże więc", „a nie po to", „nawet", „także", „właśnie", „bo rzeczywiście", „to istotnie"; zob. Zofia Abramowiczówna, red. *Słownik grecko-polski*, t. 2 (Warszawa: PWN, 1960), 535–536. Natomiast οὕτως oznacza: „w ten sposób", „jak następuje", „tak będzie", „właśnie", „tak", „tak więc", „i wtedy", „tak tylko"; zob. Tamże, t. 3, 347–348.

37 Paul Burkhardt, *Der Galaterbrief* (Leipzig–Hamburg, 1937), 90.

38 Schlier, „Der Brief an die Galater", 271; Fitzmyer, „List Do Galatów", 1385; Gottlob Schrenk, „βάρος", „βαρύς", „βαρέω", w: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. 1, red. Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich (Stuttgart, 1966), 551–552.

39 Franz Xavier Reithmayr, *Kommentar zum Briefe zu die Galater* (München, 1865), 455.

40 John.G. Strelan, „Burden-Bearing and the Law of Christ: A Re-Examination of Galatians 6:2", *Journal of Biblical Literature* 94, 2 (1975), 275.

41 Mussner, „Der Galaterbrief", 399; Szymanek, „List do Galatów", 114; Schlier, „Der Brief an die Galater", 271; Lagrange, *Saint Paul-Epître aux Galates*, 156.

42 Franz Seraph, Gutjahr, *Der Brief an die Galater* (Graz, 1912), 378.

43 Reithmayr, *Kommentar zum Briefe zu die Galater*, 455.

44 Mussner, „Der Galaterbrief", 399. Ἀλλήλων występuje 100 razy w NT. U Pawła: Ga 5,13; 5,15(2x); 5,17; 5, 26(2x); 6,2. Warto zwrócić uwagę, że Paweł przez powtarzanie tego terminu chce podkreślić jego ważność oraz mocniej zaakcentować treść Ga 6,2; por. Helmut. Kramer, „Ἀλλήλων", w: *Exegetische Wörterbuch zum Neuen Testament (ExWNT)*, t. 1, 151–152.

„jeden drugiego", „jedni drugich", „innych", ukierunkowuje ku drugiemu człowiekowi. W kontekście bliższym ku bratu (Ga 6,1), natomiast w kontekście dalszym (Ga 5,14) ku bliźniemu (πλησίον)[45]. Staranie się o dobro zbawcze dla bliźniego, a nie szukanie siebie jest definicją solidarności międzyludzkiej oraz naśladowaniem Chrystusa (por. Rz 15,1)[46]. Tak jak w Rz 15,1, także w Ga 6,2 (βαστάζειν)[47] posiada znaczenie: „cierpliwie znosić", „pomagać nieść", „dźwigać", „pomniejszać ciężar", „przezwyciężać"[48]. Pomagać sobie nawzajem w niesieniu brzemion przez współczucie i pociechę, modlitwę i czynną pomoc[49]. W tym porozumieniu wszystkich – solidarności – będzie lżej każdemu, a przez wzajemne wspieranie się, pomoc uchronią się przed upadkiem. F. Reithmahr zwraca uwagę, że zasadę solidarności w dźwiganiu brzemion obrazują Ojcowie Kościoła. Jeden z nich, mianowicie Teodor z Mopswestii, naucza: „Ty masz taką wadę, innej jednak nie masz. Ty więc znoś jego wadę, on w zamian twoją. W taki sposób wypełnione zostanie przykazanie miłości"[50], czyli prawo Chrystusowe. Wyrażenie „prawo Chrystusowe" (τὸν νόμον τοῦ Χριστου) oznacza prawo miłości, przykazanie wzajemnej miłości[51]. Prawo to określa istotę chrześcijańskiego życia, którą jest wiara i miłość działające pod wpływem Ducha Świętego. Paweł używa terminu prawo Chrystusowe, które przeciwstawne jest prawu Mojżesza. Prawo to nie miało znieść Tory, lecz ją na nowo objaśnić, wypełnić. Wypełnieniem prawa jest Chrystus (Rz 10,4). F. Sieffert wskazuje, że zewnętrzne zachowywanie prawa Mojżeszowego doprowadziło do okaleczenia go brakiem miłości, porównuje prawo do naczynia, które zostaje napełnione całkowicie przez uczynki miłości wobec braci, którzy zbłądzili[52]. Prawo Chrystusa jest nową interpretacją prawa Mojżeszowego[53]. Punktem ciężkości interpretacji prawa przez Jezusa jest aspekt wewnętrzny (życie według Ducha), a nie legalistyczne, zewnętrzne przestrzeganie prawa (faryzeusze i uczeni w Piśmie). Prawo Chrystusa to prawo wiary (por. Rz 3,27) i wolności (Jk 1,25; 2,12), to prawo Ducha.

„Albowiem prawo Ducha, który daje życie
w Chrystusie Jezusie, wyzwoliło cię
spod prawa grzechu i śmierci" (Rz 8,2)

---

45 Bliźni – inny, ten, który nie jest bratem, nie należy do domu rodzinnego poprzez więzy krwi. Bliźnim w ST był Izraelita i „przybysz", który osiedlił się na stałe wśród ludu wybranego (Kpł 19,34); zob. Xavier Leon-Dufour, „Bliźni", w: *Słownik teologii biblijnej*, tłum. Kazimierz Romaniuk (Poznań: Pallottinum, 1994), 75–76.

46 Schneider, *Der Brief an die Galater*, 144.

47 Schlier, „Der Brief an die Galater", 271. βαστάζω występuje 27 x w NT. U Pawła: Rz 11,18; 15,1; Ga 5,10.17; 6,2; zob. Werner Stenger, „βαστάζω", w: *Exegetische Wörterbuch zum Neuen Testament*, t. 1, 499–500.

48 Lagrange, *Saint Paul-Epître aux Galates*, 156.

49 Gutjahr, *Der Brief an die Galater*, 377.

50 Reithmayr, *Kommentar zum Briefe zu die Galater*, 455.

51 Strelan, „Burden-Bearing and the Law of Christ", 266. Johann Albrecht Bengel, *Gnomon Novi Testamenti* (London: Williams & Norgate, 1862), 692. Komentarz ten podaje najkrótsze znaczenie prawa Chrystusa: Lex Christi, lex amoris. Zob. Rudolf Schnackenburg, *Nauka moralna Nowego Testamentu* (Warszawa: Pax, 1983), 192; Thomas R. Schreiner, „Prawo Chrystusowe", w: *Słownik Teologii św. Pawła*, red. Gerald F. Hawthorne; Ralph P. Martin; Daniel G. Reid (Warszawa: Vocatio, 2010), 646–647.

52 Sieffert, „Der Brief an die Galater", 334.

53 Schlier, „Der Brief an die Galater", 273.

„Jeden drugiego brzemiona noście" (Ga 6,2) to braterska miłość, która jest owocem Ducha i prowadzi do życia. Wymagania starego prawa dążyły do usprawiedliwienia dzięki samemu sobie i tym samym wiodły do grzechu i śmierci[54]. Zapomniano, że prawo miało być tylko pedagogiem, którego zadaniem było doprowadzenie do Chrystusa. Miało przygotować przyjście Chrystusa.

Dla Pawła prawo Chrystusowe jest żądaniem wypływającym z postępowania i słów Jezusa. Treścią tego prawa jest miłość bliźniego, udzielanie braterskiej pomocy w dźwiganiu ciężarów grzechu. Wszystko to po to, aby brat mógł znowu żyć według Ducha. Tak jak Jezus – Sługa Jahwe (zob. Iz 55,3;53,12), który dźwigał nasze grzechy. Obraz Sługi Jahwe mógł posłużyć Pawłowi jako myśl przewodnia Ga 6,2: „Jedni drugich ciężary dźwigajcie". Wypełnienie prawa zawarte jest w jednym słowie: „Miłuj bliźniego swego jak siebie samego" (Ga 5,14)[55]. Reasumując, można stwierdzić, że słowa Jezusa, Jego życie, postawa wobec drugiego człowieka oraz Jego krzyż – znak miłości są kluczem egzegetycznym prawa Chrystusowego oraz wzorem chrześcijańskiej etyki.

Z wierszem 2 łączą się ściśle wiersze następne (ww. 3, 4, 5), które uzasadniają wezwanie Pawła do wzajemnego noszenia brzemion[56].

Ga 6,3: „Jeśli bowiem ktoś sądzi (δοκεῖ τις), że coś znaczy (εἶναί)
choć niczym nie jest (τι μηδὲν ὤν)
ten okłamuje samego siebie (φρεναπατᾷ ἑαυτόν)".

Apostoł w powyższym wierszu ostrzega przed κενόδοξος[57], zarozumiałością, próżnością, pychą (Ga 5,26). Termin κενόδοξος oznacza mniemanie, że jesteśmy kimś, podczas gdy wobec Boga jesteśmy niczym. Kto myśli, że jest kimś, oszukuje sam siebie. Fałszywa ocena siebie, brak samokrytyki wynika z porównania swych rzekomych zalet z błędami, grzechami innych. Tylko świadomość, że wszyscy jesteśmy grzesznikami, pozwala zauważyć drugiego człowieka, zwłaszcza tego, który niesie ciężar grzechu. Ta świadomość domaga się wzajemnej pomocy w dźwiganiu brzemienia bliźniego. Każdy może znaleźć się w takiej samej sytuacji i będzie potrzebował pomocy drugiego. Brzemię bliźniego będzie lżejsze dla nas, gdy będzie w nas świadomość własnej nicości. Najlepszą ilustracją do Ga 6,3 jest przypowieść Chrystusa o faryzeuszu i celniku (Łk 18,9–14). Faryzeusz uważał, że jest kimś, podczas gdy w rzeczywistości był takim samym grzesznikiem jak celnik. Tylko stanięcie w prawdzie przed Bogiem ochroni człowieka przed

---

54 Schneider, *Der Brief an die Galater*, 145; Schnackenburg, *Nauka moralna Nowego Testamentu*, 178–179; Charles H. Dood, „Prawo Chrystusa", w: *Biblia dzisiaj*, red. Józef Kudasiewicz (Kraków: Znak, 1969), 290.

55 Heinz Schürmann, „Das Gesetz des Christus (Ga 6,2)", w: *Studien zur neutestamentlichen Ethik*, t. 7, red. Heinz Schürmann (Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, 1990), 62–66. R.B. Hays stwierdza, że nie ma dowodów, by prawo Chrystusowe było sloganem judaizujacych przeciwników Pawła. Chrystus jest paradygmatem chrześcijańskiej etyki. Ten, który nosił brzemiona nasze i został wyklęty za nas. Przykład Chrystusa w noszeniu brzemion (Ga 2,20; 3,13; 4,4–5) stanowi wzorzec, który wszyscy ci, którzy są w Chrystusie, mają wypełnić w swojej relacji z innymi. Richard B. Hays, „Christology and Ethics in Galatians. The Law of Christ", *Catholic Bulletin Quarterly* 49 (1987): 286–287; Fitzmyer, „List do Galatów", 1385.

56 Schlier, „Der Brief an die Galater", 273.

57 Mussner, „Der Galaterbrief", 400. James Strong, *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego* (Warszawa: Vocatio, 2015), 424. κενόδοξος – „szczycący się bez powodu", „zarozumiały", „próżny".

κενόδοξος oraz w pełni odsłania prawdziwą wartość solidarności z drugim człowiekiem[58]. Prawdę o człowieku, kim jest rzeczywiście, określa wiersz 4, który nawołuje do oceny własnego postępowania bez oglądania się na innych.

Ga 4: „Niech każdy osądza (δοκιμαζέτω ἕκαστος) swoje własne dzieło (τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ), a wówczas tylko sobą samym chlubić się będzie, a nie kimś innym". Termin δοκιμάζω (por.1 Kor 3,13; 11,28; Ga 2,2.6.9; 6,3) jest kluczem do odkrycia prawdy o sobie. Oznacza krytyczne analizowanie w sumieniu swoich czynów, które ukażą, odsłonią prawdziwy obraz swojej własnej grzeszności oraz uświadomią, że nie ma się czym chlubić przed Bogiem i wobec brata[59]. Ujrzenie własnego ciężaru grzechu objawi moc, świętość, miłosierdzie Boga[60] oraz pozwoli zrozumieć w pełni prawo Chrystusowe – jeden drugiego brzemiona noście (Ga 6,2).

Wiersz 5 jest klamrą spinającą wyżej przedstawione myśli. Ga 6,5: „Każdy bowiem własny ciężar (τὸ ἴδιον φορτίον) poniesie (βαστάσει)". Zdanie to brzmi jak przysłowie[61], które uczy, że każdy będzie odpowiadał przed Bogiem, na sądzie za swoje własne czyny, dzieło. Termin φορτίον oznacza brzemię własnych grzechów[62]. Obrazowo można je porównać do „paczki"[63], w której zawsze jest pewna zawartość. Tą zawartością jest życie człowieka, całe jego dzieło, wszystkie czyny dobre i złe. Przed Sędzią nie będziemy mogli wrzucić na szalę obcych przewinień na swoją korzyść, lecz każdy sam przed Bogiem zda sprawę o sobie.

Zakończenie

Podsumowując wypowiedź Pawła „Jeden drugiego brzemiona noście" (Ga 6,2), warto podkreślić, że akcent całej wypowiedzi został położony na drugiego człowieka, którego nie pozwala dostrzec ludzka zarozumiałość, próżność, pycha. Przyczyna pychy tkwi w braku poczucia własnej grzeszności oraz w tym, że komuś wydaje się, iż jest kimś lepszym od drugiego. F. Mussner tekst w Ga 5,26–6,5 nazywa „ostrzeżeniem przed zarozumiałością"[63, 64].

Należy dodać, że napomnienie Pawła z Ga 6,2 to klucz do zrozumienia drugiego człowieka, człowieka wspólnoty, brata, bliźniego, a więc tego, który niesie swoje własne brzemię grzechu. Św. Paweł uczy w Ga 6,2, aby nosić (tj. pomagać przezwyciężać, nawracać) grzechy innych (tj. bliźnich, braci), i w ten właśnie sposób wypełnić prawo Chrystusowe. Tekst w Ga 6,2 to klucz, który otwiera dostęp do Boga, który wziął brzemię nas wszystkich (Iz 53,11–12), który daje nam przykład postępowania. Chrystus, który utożsamia się z drugim człowiekiem, któremu chce pomóc poprzez drugą osobę – nas, to klucz, dzięki

---

58 Szymanek, „List do Galatów", 114; Burkhardt, *Der Galaterbrief*, 90; Raymond T. Stamm, „Galatians", w: *The Interpreter's Bible*, t. 10, red. George Buttrick, John Knox, Samuel Terrien (Abingdon, 1981), 577.

59 Mussner, „Der Galaterbrief", 400–401; Schlier, „Der Brief an die Galater", 274.

60 Szymanek, „List do Galatów", 114; Strong, *Grecko-polski słownik Stronga*, 206. δοκιμάζω, „sprawdzać", „badać", „analizować", „aprobować", „uznać za godne" (Łk 12,56; 14,19; Rz 1,28; 1 Kor 3,13).

61 Schneider, „Der Brief an die Galater", 146.

62 Mussner, „Der Galaterbrief", 401.

63 Burkhardt, *Der Galaterbrief*, 90.

64 Mussner, „Der Galaterbrief", 402.

któremu można zrozumieć nie tylko drugą osobę, ale przede wszystkim siebie. To, kim jest człowiek przed Bogiem, jaka jest jego wiara oraz to, że jedynie dzięki prawu miłości (prawu Chrystusa) może osiągnąć cel ziemskiego pielgrzymowania – Królestwo Boże.

Bibliografia

„List do Galatów". W: *Grecko-polski Nowy Testament wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi.* Tłum. Remigiusz Popowski, Michał Wojciechowski. Warszawa: Vocatio, 1994.

„List do Galatów". W: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu.* Częstochowa: Edycja św. Pawła, 2008.

Abramowiczówna, Zofia. *Słownik grecko-polski.* T. 2. Warszawa, 1962.

Aland, Kurt, red. *The Greek New Testament*. Stuttgart, 1975.

Borse, Udo. *Der Standort des Galaterbriefes*. Köln, 1972.

Burkhardt, Paul. *Der Galaterbrief.* Leipzig–Hamburg, 1937.

Burton, Ernest deWitt. *The Epistle to the Galatians*. Edinburgh: Clark, 1964.

Crivellaro, Paolo. *Dzieje Apostolskie oraz Listy i Apokalipsa*. Paris: Editions du Dialogue, 1982.

Dąbrowski, Edward, red. *Pismo Święte Nowego Testamentu*. Poznań–Warszawa–Lublin: Księgarnia św. Wojciecha, 1960.

Dood, Charles H. „Prawo Chrystusa". W: *Biblia dzisiaj*, red. Józef Kudasiewicz. Kraków: „Znak", 1969.

Dufour, Xavier Leon, „Bliźni". W: *Słownik teologii biblijnej*, tłum. Kazimierz Romaniuk. Poznań: Pallottinum, 1994.

Engel, Johann Albrecht. *Gnomon Novi Testamenti.* London, 1862.

Fitzmyer, Joseph A. „List Do Galatów". W: *Katolicki Komentarz Biblijny.* Warszawa: Vocatio, 2004.

Gutjahr, Franz Seraph. *Der Brief an die Galater* Graz, 1912.

Harrington, Wilfrid. *Klucz do Biblii*. Warszawa: Pax, 1984.

Hays, Richard B. „Christology and Ethics in Galatians. The Law of Christ". *Catholic Bulletin Quarterly* 49 (1987): 268–290.

Hübner, Hans. „πληρὸω". W: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament.* T. 2, red. Horst Bals, Gerhard Schneider. Stuttgart: Kohlhamer, 1981.

Jelonek, Tomasz. *Święty Paweł i jego listy.* Kraków: Krakowski Zespół Biblistów, 1992.

Kłoniecki, Felicjan. „List do Galatów". W: *Biblia Tysiąclecia.* Poznań: Pallottinum, 2003.

Kowalski, Seweryn. „List do Galatów". W: *Pismo Święte Nowego Testamentu.* Tłum. Seweryn Kowalski. Warszawa: Pax, 1979.

Kramer, Helmut. „Ἀλλήλων". W: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament.* T. 1, red. Horst Bals, Gerhard Schneider. Stuttgart: Kohlhamer, 1981.

Lagrange, Marie-Joseph. *Saint Paul-Epître aux Galates.* Paris, 1942.

Langkammer, Hugolin. *Metodologia Nowego Testamentu.* Opole: Wydawnictwo Św. Krzyża, 1991.

Langkammer, Hugolin. *Wprowadzenie do Ksiąg Nowego Testamentu.* Wrocław: Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 1990.

Łabuda, Piotr. „Listy św. Pawła Apostoła, cz. IV. List do Galatów". W: *Krąg biblijny. Materiały dla duszpasterzy, animatorów i wszystkich, którzy pragną czytać Pismo Święte*, Zeszyt spotkań 20, red. Piotr Łabuda et al. Tarnów: Biblos, 2012.

Mussner, Franz. „Der Galaterbrief". W: *Herders Theologisches Kommentar zum Neuen Testament*. T. 9, red. Alfred Wikenhauser, Anton Vögtle, Rudolf Schnackenburg. Leipzig, 1974.

Reithmayr, Franz Xavier. *Kommentar zum Briefe zu die Galater*. München, 1865.

Romaniuk, Kazimierz. „Niektóre pouczenia moralne i sposób ich uzasadnienia w pismach św. Pawła". *Ateneum Kapłańskie* 63, 76, 373, 2 (1971): 219–227.

Romaniuk, Kazimierz. *Pismo Święte Nowego Testamentu*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1976.

Rückert, Leopold Immanuel. *Commentar über den Brief Pauli an die Galater*. Leipzig: Köhler, 1833.

Schlier, Heinrich. „Der Brief an die Galater". W: *Kritisch – Exegetischer Kommentar über das Neuen Testament*. T. 7, red. Heinrich Meyer. Göttingen, 1965.

Schnackenburg, Rudolf. *Nauka moralna Nowego Testamentu*. Warszawa: Pax, 1983.

Schneider, Gerhard. *Der Brief an die Galater*. Düsseldorf: Patmos, 1964.

Schreiner, Thomas R. „Prawo Chrystusowe". W: *Słownik teologii św. Pawła*, red. Gerald F. Hawthorne; Ralph P. Martin; Daniel G. Reid. Warszawa: Vocatio, 2010.

Schrenk, Gottlob. „βάρος", „βαρύς", „βαρέω". W: *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 1, red. Gerhard Kittel, Gerhard Friedrich. Stuttgart, 1966.

Schürmann, Heinz. „Das Gesetz des Christus (Ga 6,2)". W: *Studien zur neutestamentlichen Ethik*. T. 7, red. Heine Schumann. Stuttgart, 1980.

Sieffert, Friedrich. „Der Brief an die Galater". W: *Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neuen Testament*. T. 7, red. Heinrich Meyer. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1899.

Stamm, Raymond T. „Galatians". W: *The Interpreter's Bible*. T. 10, red. George Buttrick, John Knox, Samuel Terrien. Abingdon, 1981.

Stenger, W. „βαστάζω". W: *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*. T. 1, red. Horst Bals, Gerhard Schneider. Stuttgart: Kohlhamer, 1981.

Strelan, John. G. „Burden-Bearing and the Law of Christ: A Re-Examination of Galatians 6:2". *Journal of Biblical Literature* 94, 2 (1975): 266–276.

Strong, James. *Grecko-polski słownik Stronga z lokalizacją słów greckich i kodami Popowskiego*. Warszawa: Vocatio, 2015.

Szymanek Edward. *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*. Poznań: Pallottinum, 1990.

Szymanek, Edward. „List do Galatów". W: *Pismo Święte Nowego Testamentu*. T. 6, cz. 2, red. Eugeniusz Dąbrowski, Feliks Gryglewicz. Poznań–Warszawa: Pallottinum, 1978.

Szymanek, Edward. „List do Galatów". W: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami. Biblia poznańska*. T. 3, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 1975.

Streszczenie

Niniejszy artykuł zawiera analizę egzegetyczną Ga 6,2: „Jeden drugiego brzemiona noście". W czterech punkach zostały omówione zagadnienia tłumaczenia, krytyki, analizy literackiej i egzegetycznej tekstu. Pareneza Ga 6,2 występuje w kontekście wolności i miłości, które są owocem ducha i którymi powinien kierować się w postępowaniu prawdziwy chrześcijanin. Wypowiedź Pawła z Ga 6,2 jest zachętą skierowaną do wszystkich, aby wzajemnie nosili brzemiona innych oraz wraz z grzesznikiem pochylali się nad jego grzechem i pomagali mu go przezwyciężać, aby dokonywało się jego nawrócenie. Termin brzemię wskazuje na ciężar w sensie moralnym. Brzemieniem są więc grzechy, w które każdy człowiek popada. Wzajemna pomoc jest ochroną przed upadkiem moralnym i troską o zbawienie bliźniego. Jest definicją solidarności międzyludzkiej oraz naśladowaniem Chrystusa i wypełnieniem prawa Chrystusowego, którego treścią jest miłość bliźniego.

Słowa kluczowe: ciężar, brzemię, prawo Chrystusowe, miłość bliźniego

Abstract

EXEGESIS OF THE WORDS OF ST. PAUL, THE APOSTLE "CARRY EACH OTHER'S BURDENS" (GA 6,2) IN THE CONTEXT OF GA 6,1–5

The present article contains the exegetical analysis of the text from the letter of St. Paul to the Galatians: "Bear one another's burdens" (Gal 6:2). In four points there are discussed the general issues of the translation, criticism, as well as the literary and exegetical analysis of the text. The paraneasis of Galatians 6:2 appears in the context of freedom and love which are the fruit of the Spirit and which the true Christian should follow in one's behaviour. St. Paul's statement from Galatians 6:2 is an incentive directed to all to bear one another's burdens and, together with the sinner, to lean over his sin and to help him to overcome it, so that his conversion may take place. The term 'burden' indicates a weight in a moral sense. Burdens, therefore, are the sins in which every man falls. Reciprocal help is a protection from the moral downfall and a concern for one's neighbour's salvation. It is a definition of an interpersonal solidarity as well as the imitation of Christ and the fulfilment of Christ's law whose essence is the love of the neighbour.

Keywords: burden, the Law of Christ, the love of the neighbour